

לא-יהיה לך אלהים אחרים על-פני. לא-תעשה לך פסל וכל-תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא-תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך (שמות כ, ב-ד)

רותי בן ישי

לכאורה כפילות! הרי בדיבר הקודם נאמר "אנכי ה' אלוקיך", וכי דיבר זה אינו כולל את האיסור לעבוד אלוהים אחרים? אולי היה אפשר לוותר על הדיבר השני ולנצל את המרחב לעוד דיבר משמעותי אחר?

מפרש האבן עזרא: "על פני – אין ראוי שתשתף עימי אלהים אחרים... גם אם האל האחר נמצא בכפיפה אחת עם אלהי ישראל, ועבודתו היא חלק מעבודת ה' הלא זה אסור בתכלית האיסור".

חלק גדול מהפרשנים וההוגים סבורים שחטא העגל במדבר לא היה תחליף לאלוהי ישראל. העם אומר: "אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" – קריאה זו מעידה על הכרתם באל שהוציאם ממצרים זה עתה. גם נכונותו של אהרון להיענות להם מיד מעידה שלא חשב שמדובר כאן בפולחן אלילי. "ויקרא אהרון ויאמר חג לה' מחר..."

אולם עגל הזהב במדבר היה צורה מעוותת של עבודת ה'. ר' יהודה הלוי אומר בספר הכוזרי: "הם ביקשו רק כי יהיה איתם נעבד מוחש אליו יוכלו לרמוז מדי ספרם את נפלאות אלוהיהם". לפי דבריו, העם חיפש אובייקט מוחשי כדי להאמין באל המופשט.

מתברר כי גם בתקופת הנביאים חזרו העגלים להיות חלק מעבודת ה'. בספר מלכים מסופר על ירבעם בן נבט שהעמיד שני עגלי זהב בבית אל ובדן (מלכים א, י"ב). הוא עשה זאת כאקט פוליטי לחלוטין, כדי להרחיק את העם מירושלים ומממלכת רחבעם. כוונתו לא הייתה לעבודת אלילים כלל.

ואכן כאשר יהוא, שעשה הטוב בעיני ה', משמיד יחד עם אלישע ויהונדב הכהן את הבעל ושאר האלילים, הוא משאיר את שני עגלי הזהב ולא נוגע בהם. "וישמד יהוא את הבעל מישראל רק חטאי ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית אל ואשר בדן" (מלכים ב', י, כח-כט).

נסאלת השאלה למה? ייתכן שהעגלים, בשונה מהבעל, נחשבו לסמל חוקי מסמלי פולחן ה'. ייתכן שסמל זה נסמך על מסורת, כמו המסורת על הכרובים ונחש הנחושת ביהודה. אנו רואים שבד בבד עם האמונה באל אחד, נותר צורך פסיכולוגי עמוק מאד לעבוד גם אלוהים אחרים המגולמים בפסל או מסיכה.

גם בלשון המודרנית שלנו היום אנחנו משתמשים בביטוי עגל הזהב לתאר את הסגידה לחומריות שאנחנו משתעבדים אליה, או לערכים נפסדים המהווים סוגי פולחן שאנחנו מקדשים בחיינו, סוג של "אלהים אחרים על פני".

נסיים במילים משירו של אהוד בנאי: עגל הזהב

הוא לא יורד מראש ההר	אנחנו כאן בלב מדבר
הוא לא יורד אל העם	צמאים למים חיים
הם יוצאים במחול טירוף	ואתה על ראש ההר
ושוכחים את עצמם	מעל העננים
רוקדים סביב עגל הזהב	אין שום אות
סביב עגל הזהב	אין סימן
	כל כך הרבה ימים
מתחננים אליו, אל נא תעזוב אותנו עכשיו	במעגל סגור מסתובבים
היה לנו לאב	סביב עגל הזהב.
עדר נעזב, רוקד סביבו	אין מי שיכה על הסלע
קורא אליו לשווא	מי ייתן כיוון
עגל הזהב	באפילה כאן נלחמים על כל פירור
	סביב עגל הזהב

ערב תיקון ליל שבועות אור לה' סיון תש"ף 27.5.20